

SOMUT OLMAYAN KÜLTÜREL MİRASIN KORUNMASI SÖZLEŞMESİ VE MÜZE: YAKLAŞIMLAR, UYGULAMA ÖRNEKLERİ, RİSK ALANLARI*

The Convention for the Safeguarding Intangible Cultural Heritage and Museum: Approaches, Examples of Application, Risk Areas

Arş. Gör. Zeynep Safiye BAKI NALCIOĞLU**

ÖZ

Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi 2003 yılında Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından kabul edilmiş ve Sözleşme'ye 178 ülke taraf olmuştur. Sözleşme'nin müzeler açısından en görünür etkisi, Uluslararası Müzeler Konseyi'nin (ICOM) müze tanımına 2007 yılında somut olmayan kültürel mirası eklemesi olmuştur. Bu süreci müzelerin koruma yaklaşımlarında ve koleksiyon oluşturma anlayışlarında yaşanan değişiklikler takip etmiştir. Sözleşme'nin kabul edildiği günden bugüne somut olmayan kültürel mirasın nasıl müzeleneyeceği ve somut olmayan kültürel miras müzelerinin nasıl olması gerektiği en çok tartışılan konuların başında gelmiştir. Bu makalede ise Sözleşme'den ve Sözleşme'nin Uygulama Yönergesi, Hükümetlerarası Komite Kararları, Periyodik Raporlar, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi ve Komitenin İyi Uygulamaları Kaydı gibi metinlerinden yola çıkılarak müzelerin somut olmayan kültürel mirasın korunmasında hangi rolleri üstlendiğine, Sözleşme'ye taraf devletlerin müzelere bakış açısına ve uygulama örneklerine odaklanılmaktadır. Ayrıca müzelerin toplumla buluşma potansiyeli somut olmayan kültürel mirasın yaşatılması, katılım ve sürdürülebilirliğinin sağlanması açısından yorumlanmaktadır. Müzede eğitim ve müze eğitimi çalışmalarıyla müzelerin somut olmayan kültürel mirasın gündelik hayata aktarılmasına ve yaşam boyu eğitime nasıl katkı sağladıkları incelenmektedir. Daha sonra Sözleşme'de tam olarak açıklanmayan uygulama yöntemlerinin somut olmayan kültürel miras odaklı müzeler tarafından farklı yorumlanması ile ortaya çıkan risk alanlarına değinilmektedir. Bunlar arasında mirasın bağlamından kopuk ya da dondurularak sergilenmesi, sürecin bir bütün olarak korunamaması, müzeifikasyon, aşırı ticarileştirme, özgünlüğünü kaybetmesine neden olma, topluluk katılımını sağlayamama gibi risk alanlarına yer verilmektedir. Son olarak ise, müzelerin somut olmayan kültürel mirasın canlandırma örneklerinin turistifikasyonu nasıl engelleyebileceği açıklanmakta ancak aynı zamanda da bu durumun hangi tehlikeli sonuçları doğurabileceği üzerinde durulmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Somut olmayan kültürel miras, müze, koruma, aktarım, müzeifikasyon.

ABSTRACT

UNESCO's (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage entered into force in 2003, which was ratified by 178 countries ever since. The most visible impact of the Convention on museums was the inclusion of ICOM (International Council of Museums) in 2007 on the definition of museums by intangible cultural heritage. This process was followed by changes in the safeguarding approaches of museums and creating of collections. The most controversial issues are how the intangible cultural heritage will be put into the museum and how the intangible cultural heritage museums should be. This article focuses on the role of museums in the safeguarding of intangible cultural heritage and the perspectives of the states parties to the museums and their implementation examples based on the texts of the Convention (Operational Directives, Decisions of Intergovernmental Committee, Periodic Reportings, Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, Register of Good Safeguarding Practices) and the Convention. In addition, the potential of the museums to be accessible by the community is interpreted in terms of maintaining the cultural heritage, intensification and sustainability.

* Geliş tarihi: 18 Ekim 2018 – Kabul tarihi: 3 Aralık 2018. Baki Nalcioğlu, Zeynep Safiye. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi ve Müze: Yaklaşımlar, Uygulama Örnekleri, Risk Alanları" *Milli Folklor* 120 (Kış 2018): 131-139

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Halk Bilimi Bölümü. Ankara/Türkiye, zeynep.nalcioğlu@hbv.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0003-3770-5103>

The museum's educational activities and museum education studies examine the transfer of intangible cultural heritage to the daily life of museums and how they contribute to lifelong education. Then, the methods not fully explained by the Convention, the risk areas arising from the different interpretation of the museums are specified. These include areas of risk such as decontextualization, fail to fully protect the process, museumification, overcommercialization, loss of authenticity and the inability to ensure community participation. Finally, it is explained how examples of revitalization of the intangible cultural heritage of museums can prevent touristification, but at the same time, which dangerous consequences this situation may cause.

Key Words

Intangible cultural heritage, museum, safeguarding, transfer, museumification.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (UNESCO) tarafından 2003 yılında Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi kabul edilmiş ve dünyada UNESCO üyesi 178 ülke Sözleşme'ye taraf olmuştur. Temel işlevlerinin başında korumanın gelmesi bakımından müze ve Sözleşme de koruma ortak amacıyla buluşmaktadır. Bu bakış açısı, somut olmayan kültürel mirasın korunması için öncelikli harekete geçtiği düşünülen kurumların başında müzeleri akla getirmektedir. Ancak diğer bir açıdan somut olmayan kültürel mirasın yaşayan niteliği ile müzelerin bellek mekânları olarak geçmişi sergileme özellikleri bir çelişki yaratmaktadır. Sözleşme de müzelerin somut olmayan kültürel mirasın nasıl sergilemesi ve korunması gerektiği konusunda net bir açıklamaya yer vermemektedir. Bu nedenle somut olmayan kültürel miras ve müze ilişkisi, somut olmayan kültürel miras müzelerinin nasıl olması gerektiği sorunsalına odaklanmış ve bu konu bugüne kadar tartışılan ve çözüm önerileri sunulan konular arasında ilk sırada yer almıştır. Bu makalede ise Sözleşme'den ve Sözleşme'nin Uygulama Yönergesi, Hükümetlerarası Komite Kararları, Periyodik Raporlar, İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsili Listesi ve Korumanın

İyi Uygulamaları Kaydı gibi metinlerinden hareketle müzelerin koruma anlayışının değişimi yorumlanacak, müzelerin somut olmayan kültürel mirasın korunmasındaki rolleri incelenecek ve bu rollerdeki risk alanları ele alınarak Sözleşme'nin müze ile ilgili eksik bıraktığı yönler tartışılacaktır.

Sözleşme'nin müze tanımına somut olmayan kültürel mirasın eklenmesi konusundaki etkisini ve müzelerin koruma anlayışlarındaki değişimi çözümlenebilmek için öncelikle koruma yaklaşımına bakmak gerekmektedir. Sözleşme, somut ve somut olmayan kültürel mirasın bir arada ve bağlamında yaşatılarak korunmasını amaçlamaktadır. Sözleşme'de koruma, somut olmayan kültürel mirasın yaşayabilirliğini güvence altına alma olarak açıklanmış ve buna kimlik saptaması, belgeleme, araştırma, muhafaza, koruma, geliştirme, güçlendirme ve özellikle okul içi ya da okul dışı eğitim aracılığıyla kuşaktan kuşağa aktarmanın olduğu kadar bu kültürel mirasın değişik yanlarının canlandırılmasının da dâhil olduğu belirtilmiştir (2005: 164). M. Öcal Oğuz da "Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras" başlıklı makalesinde, 2003 Sözleşmesi'nin koruma yaklaşımının obje ve yapıyı değil süreci, aktarımı ve yaşatmayı korumak istediğine dikkat çekmiştir

(Oğuz 2013: 11). Müzeler için ise koruma, nadire kabinelerinden çağdaş müzecilik yaklaşımlarının benimsenmesine kadar nesne odaklı bakış açısı ile koleksiyonlarının muhafaza edilmesi anlamına gelmiştir. Sözleşme'den sonra ise sadece maddi olabileceği varsayılan koleksiyonla birlikte somut olmayan kültürel miras da değer kazanmış ve 2007 yılında Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM), müze tanımına somut olmayan kültürel mirası da eklemiştir. Ve müzeyi, toplumun ve toplumun gelişiminin hizmetinde, halka açık, eğitim, inceleme ve eğlence amacı için çevresini ve insanlığın somut ve somut olmayan kültürel mirasını toplayan, koruyan, araştıran, paylaşan ve sergileyen kâr düşüncesinden bağımsız, sürekliliği olan bir kurum olarak tanımlamıştır (ICOM 2007). Bu tanıma bakarak Sözleşme'nin koruma yaklaşımlarının müzelerin koruma anlayışını etkilediği ve müze tanımında somut mirasla somut olmayan kültürel mirasın birlikte ve eşit derecede öneme sahip olarak değerlendirilmesini sağladığı söylenebilir. Evrim Ölçer Özünel de "Camekândan Canlı Performansa Somut Olmayan Kültürel Miras ve Müzeler" başlıklı makalesinde somut olmayan kültürel mirasın müzeciliğe eklenmek yerine tümünden müzecilik anlayışının içine yerleştirilmesi gereken bir olguya dönüştüğüne değinmiştir (2013: 66). Bununla birlikte müzecilikte koleksiyon ifadesi somut olmayan kültürel mirası da içeren daha geniş bir anlam kazanmıştır. Hatta Çin'de bulunan Suzhou Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinin koleksiyonunu sadece somut olmayan kültürel mirastan oluşturması, etkile-

şimli müze kullanımı için alanlar tasarlaması müzenin sergilemekten çok yaşatmaya açık mekânlar yarattığını göstermekte ve koruma konusunda müzelerin oynadığı aktif role örnek olmaktadır.¹

UNESCO da müzeleri somut olmayan kültürel mirasın korunmasındaki rolleri ve programlarının kapsamını ve etkisini güçlendirmesi bakımından yardımcı aktörleri arasında değerlendirmektedir (<https://ich.unesco.org/en/partners-00438>). Sözleşme'nin metinlerinde müzelerin işlevlerinden en çok üstünde durulanı somut olmayan kültürel mirasın araştırılması, derlenmesi ve arşivlenmesi çalışmalarıdır. Uygulama Yönergesi'nde müzelerin, somut olmayan kültürel miras hakkındaki verilerin toplanması, belgelenmesi, arşivlenmesi ve muhafaza edilmesinde, bilgi sağlamada ve somut olmayan kültürel mirasın değeri hakkında farkındalık yaratılmasında önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir (2018, Madde: 109). Müzelerin derleme ve belgeleme çalışmaları, arşivleme bakımından olduğu kadar müzede uygulama modellerinin oluşturulabilmesi ve sergilenebilmesi bakımından da gereklidir. Örneğin Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi kuruluş çalışmaları kapsamında Ankara ve ilçelerinde altı ay süren bir alan araştırması gerçekleştirmiş ve bu araştırmadan elde edilen bilgiler müzenin arşivine aktarılmıştır. Ayrıca bu araştırmanın verilerinden ve devam eden derleme çalışmalarından somut olmayan kültürel miras katalogları oluşturulmuş ve bu bilgiler müzede uygulama modellerine dönüştürülmüştür.² Aynı zamanda bu sü-

reçte Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezinin (THBMER) alan araştırması verilerinden ve materyallerinden de faydalanılmıştır.³

Periyodik Raporlarda müzelerin somut olmayan kültürel miras için dokümantasyon merkezleri arasında değerlendirilmesine, Uygulama Yönergesi'ndeki bu rolünü ispatlar nitelikte sıkça rastlanmaktadır. Bu müzeler arasında özellikle Açık Hava Müzesi, Ekomüze, Etnografya Müzesi, Ulusal Müze gibi somut olmayan kültürel mirasla doğrudan ilişkili müze türleri yer almakta ve müzelerin toplumla bilgiyi paylaşma potansiyeli vurgulanmaktadır. Örneğin Macaristan'ın Periyodik Raporu'nda somut olmayan kültürel mirasın belgelenmesi sürecinin kapsamlı ve örnek oluşturacak bir şekilde sürdürüldüğü ifade edilmiş, açık hava müzesi, etnografya müzesi gibi müzelerin bu kurumlar arasındaki yeri tespit edilmiştir (00809, 2013: 10). Ya da İtalya'nın Periyodik Raporu'nda ise ulusal tarih ve etnografya müzelerinin de olduğu dokümantasyon kurumlarının somut olmayan kültürel mirasın belgelenmesi ve sınıflandırılmasından, kültürel miras ile ilişkili belgelere mümkün olduğunca çok insanın erişiminin sağlanmasından sorumlu oldukları belirtilmiştir (00925, 2014: 6). Raporla vurgulanan bu sorumluluk alanı, müzelerin belgeleme ve arşiv çalışmalarının bilgilerini topluma ulaştırabildikleri sürece anlam kazandığını da göstermektedir. Günümüzde bilgilerin toplumla paylaşılmasının en kolay yollarından biri ise iletişim teknolojilerinin kullanımıdır. Portekiz'de ulusal düzeyde somut olmayan kültü-

rel mirasın belgelenmesi için teknolojik olanaklar kullanılmış ve Portekiz Müzeler Ağı tarafından somut ve somut olmayan kültürel mirasa ortak erişimi sağlayacak bir yazılım geliştirilmiştir (01041, 2014: 8-9). Müzeleri, somut olmayan kültürel mirasın korunmasında belgeleme ve arşivleme çalışmalarının ötesine taşıyan ve diğer dokümantasyon kurumlarından ayıran ise müzelerin toplumla buluşma potansiyeli ve toplumun katılımını desteklemek için yeni alanlar yaratabilmesidir.

Bu potansiyeli kullanabilen müzeler somut olmayan kültürel miras konusunda toplumda farkındalık yaratılmasında, bu mirasın yaşatılması ve gündelik hayata aktarılmasında, sürdürülebilirliğinin sağlanması için gerekli imkânların oluşturulmasında ve toplumun katılımının teşvik edilmesinde farklı görevler üstlenmektedir. Hırvatistan'ın Periyodik Raporu'nda toplumu, özellikle de gençleri bilinçlendirme ve bilgilendirme programları kapsamında müzelerin sergi, söyleşi, çalıştay, festival düzenleme gibi yöntemleri kullandığı ifade edilmiştir. Ayrıca toplumun her kesimine ve öğrencilere yönelik özel etkinlikler düzenlemesi bakımından müzelerin farkındalık yaratmada önemli bir rol oynadığı belirtilmiştir (00787, 2012: 16). Bu tür etkinliklere ek olarak müzeler, destekledikleri projelerle de somut olmayan kültürel mirasın aktarılmasına ve gündelik hayatta kullanımının teşvik edilmesine yardımcı olabilmektedir. Bu projelerden biri Vietnam'daki "Yoksul Gençler İçin İş Olanakları Olarak Geleneksel El Sanatları"dır. Vietnam'daki köylerin

el sanatları geleneğinin kaybolmaya başlaması nedeniyle Vietnam Etnoloji Müzesi tarafından yürütülen bu proje, köylerdeki el sanatlarını korumak için öğrencilere öğretmeyi, bu konuda üretilecek yeni projelere örnek olmayı amaçlamıştır (00792, 2012: 17-18). 2002-2005 yılları arasında yürütülen bu proje hem gelenek aktarımının sağlanması hem de gençler için iş olanağı yaratması bakımından dikkate değerdir. Ancak bu tarz proje ve çalışmaların sürdürülebilirliği ve sonuçlarının uzun vadede takip edilmesi çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Bu nedenle müzelerin çalışma planlarını sürdürülebilirlik odaklı yapması, somut olmayan kültürel mirasın gündelik hayata aktarılması konusunda daha görünür sonuçların elde edilmesini sağlayacaktır.

Toplum ve müzenin buluşturulması yöntemlerinden biri de müze eğitimidir. Eğitim, Sözleşme'nin somut olmayan kültürel mirasın yaşatılması için üzerinde durduğu en güçlü unsurlardan biridir. Müzeler ise yaşam boyu eğitim konusunda önemli roller üstlenmektedir. Karsten Schubert *Küratörün Yumurtası* adlı kitabında müzelerin zamanla müze deneyiminin estetik ve eğitsel yönlerini vurgulayan kurumlara dönüştüklerine ve başından beri, müzelerin toplu bir eğitim yeri ve güç simgesi olarak çifte potansiyeli olduğuna değinmiştir (Schubert 2004: 26-27). Sözleşme ise 14. maddesinde somut olmayan kültürel mirasla ilgili toplumun genelini ve özellikle gençleri hedefleyen eğitici, duyarlılığı arttırıcı ve bilgilendirici programlar düzenlemeyi, ilgili topluluklar ve gruplar içinde belirli eğitim ve yetiştirme programları gerçekleştirilmesini,

bilginin kuşaktan kuşağa geçişinin okul dışı olanaklarla sağlanmasını, somut olmayan kültürel mirasın anlatımı için gerekli olan doğal alanların ve belleğe ilişkin mekânların korunması için eğitimin teşvik edilmesini önermektedir (2005: 167). Koruma ve aktarım için müzeleri eğitim konusunda harekete geçiren bu madde hem müzede eğitim çalışmalarının hem de müze eğitimi çalışmalarının önünü açmaktadır.

Müzeler eğitim faaliyetlerini genellikle atölyeler, kurslar, öğretim programına uygun planlanan çalışmalarla yürütmektedir. Örneğin 2009'da Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı'na giren Pekelongan'daki Batik Müzesi, Endonezya'da gençlerin Batik geleneğine ilgisinin azaldığını fark etmiştir. Müze bu geleneğin yaşatılarak gelecek kuşaklara aktarılması için okullarla iş birliği yapmış ve ilköğretim, ortaöğretim, meslek yüksekokulu ve teknik okul öğrencilerinin öğretim programlarına Batik geleneğinin eklenmesini planlamıştır. Ayrıca mirasın sürdürülebilirliğine destek vermek için müzede uygulama örnekleri sergilemekte ve atölye çalışmaları da düzenlemektedir (Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı, 2009). UNESCO ile ilk müze iş birliği anlaşmasını yapan Fransa'daki Quai Branly Müzesi ise, genç kuşaklar arasında kültürel çeşitlilik bilincini arttırmak için eğitim çalışmalarını, somut olmayan kültürel mirasın hikâyesinin anlatıldığı turlar, sergiler ve atölyelerle yürütmektedir (Sürdürülebilir Kalkınma Raporu 2013: 45). Müzede eğitim çalışmaları olarak adlandırılacak bu uygulama

maları kullanan müzelerin gözden kaçırıldığı alanın ise müze eğitimi olduğu söylenebilir. Müzede eğitim ile sıkça birbirine karıştırılan müze eğitimi, müze öncesi, müzede ve müze sonrası eğitim olmak üzere üç aşamadan oluşmakta ve müze eğitimcileri tarafından gerçekleştirilmektedir. Müze eğitiminin amacı katılımcılarla müze arasında deneyime ve yaratıcı düşünmeye dayalı bağ kurmaktır. Bu eğitim çalışmalarının herhangi bir öğretim programı bulunmamakta ve eğitimin içeriği, materyalleri, kullanılan yöntem ve teknikleri ise eğitimin kazanımlarına göre şekillendirilmektedir. Stefan Seidel ve Kenneth Hudson *Müze Eğitimi ve Kültürel Kimlik Uluslararası İki Çalışma Raporu* adlı kitaplarında müze eğitiminin dar temelli öğretimden düşsel ve yaratıcı ilhama kadar her şeyi içeren kesinlikten uzak bir terim olduğunu belirtmişlerdir (1999: 73). Bu bakımdan kendisine geniş bir çalışma alanı yaratan müze eğitimi çalışmalarına somut olmayan kültürel miras odaklı müzelerin programlarında yer verilmesi yaratıcılığı, deneyim paylaşımını ve aile katılımını destekleyici yaşatarak aktarım için yeni uygulama alanlarını açacaktır.

Sözleşme ile müzelerin birlikte düşünülmesini sağlayan diğer bir alan ise İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Miras Temsilî Listesi'ndeki unsurlar için müzelerin kullanımınıdır. Müzeler, Sözleşme'nin taraf devletleri açısından bu listeye unsur kaydedebilmek için etkili bir güç olarak görülmektedir. Hazırlanan dosyalarda mirasla ilgili daha önce açılmış müzelerin içerik ve etkinliklerine ayrıntılı olarak yer verilmesinin yanı sıra yeni müzelerin kurulması da taraf devletler

için mirasın korunmasının göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Temsilî Liste'ye 2011 yılında giren, Lizbon'da gelişen müzik ve şiirleri bir araya getiren bir performans tarzı olan Fado için Portekiz tarafından hazırlanan adaylık başvuru dosyasında güncel koruma uygulamalarına örnek olarak Fado Müzesi verilmiştir. Müzenin yerel topluluklarla, derneklerle iletişimi, düzenlediği atölye çalışmaları ve etkinlikleri ile mirasın yaşatılması için gerçekleştirdiği uygulamalar açıklanmıştır (00563, 2011: 6). 2010 yılında Türkiye tarafından hazırlanan Kırkpınar Yağlı Güreş Festivali adaylık dosyasında ise Tarihî Kırkpınar Kültür ve Dayanışma Derneği tarafından yönetilen Kırkpınar Evinin iki yıl içinde müzeye dönüştürüleceği belirtilmiştir (00386, 2010: 7). Tarihî Kırkpınar Evinde Kırkpınar Yağlı Güreşleri geleneği ile ilgili fotoğraflar ve envanterler sergilenmekte ancak geleneğin yaşatılması için yapılan çalışmalarla ilgili bilgiye yer verilmemektedir. Bu bakımdan listelerdeki unsurların müzeleri, bu geleneklerle ilgili nesnelere sergilerken süreci bütün olarak yaşatmaya odaklanmazlarsa geleneğin bağlamından koparılmasına ya da dondurulmasına yol açma riskiyle her zaman karşı karşıyadırlar.

Toplulukların katılımını sağlayamama, aşırı ticarileştirme ve müzeifikasyon ise somut olmayan kültürel miras ve müze ilişkisindeki diğer risk alanlarını oluşturmaktadır. Evrim Ölçer Özünel "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Karanlık Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon ve Aşırı Ticarileştirme" başlıklı

makalesinde bu alanları Sözleşme'nin miras koruma planlarında net açıklamalara yer vermemesi nedeniyle karanlık yüzler olarak nitelendirmiş ve kimi ülkelerdeki aşırı müzeleştirme ihtiyacının mirası gündelik hayatın bir parçası olmaktan uzaklaştırarak seyirlik bir nostalji nesnesine dönüştürdüğüne dikkat çekmiştir (2017: 352-362). Mirasın gündelik hayattan koparılarak aşırı müzeleştirilmesinin dışında müzelerde gelenekte var olmayan ancak ziyaretçilerin ilgisini çeken uygulamaların sergilenmesi ya da geleneğin ziyaretçilerin talep ettiği yönde değiştirilerek yanlış aktarımı da müzeifikasyonun bir başka yönünü oluşturmaktadır. Paulette Dellios da "The museumification of the village: cultural subversion in the 21st Century (Köyün Müzeifikasyonu: 21. Yüzyılda Kültürel Bozulma)" başlıklı makalesinde müzeifikasyonun müzeden kaynaklanan ancak onun tarafından sınırlandırılmamış bir süreç olduğunu ifade etmiş ve bu yorumlayıcı ortamda her şeyin yapaylık içerdiğini, gerçekliğin yansıtılmadığını ve anlamların bozulduğunu ya da tersine çevrildiğini belirtmiştir (2002: 1). Bu açıdan toplumun bu konuda bilinçlendirilmesi de müze tarafından sınırlandırılmamış alanda müzeifikasyonun engellenmesine yardımcı olacak uygulamalardandır. Müzelerin ise somut olmayan kültürel mirasın yaşayan niteliğine zarar verebilecek bu risk alanlarından kaçınmaları için gelenekle bugünü buluşturan sergileme yöntemlerini tercih etmeleri, aşırı ticari kaygı gözetmeksizin toplumun katılımına önem vererek somut olmayan kültürel mirası olduğu gibi ve bağlamında sürdürmeleri gerekmektedir. Ancak günümüzde müze türlerinin ve

sayılarının da artmasına bağlı olarak pek çok müzenin aşırı ticarileşmesi ya da müzeifikasyonun kurbanı olması müzelerin risk alanlarından nasıl kurtulabileceğine dair araştırmaların derinleştirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Müzelerin somut olmayan kültürel mirası canlandırma örneklerinin ise doğru uygulanabildiğinde mirası turistifikasyondan kurtarabilecek can simidi işlevi gördüğü yaklaşımlardan söz edilebilir. 2004 yılında Hollanda'da gerçekleştirilen Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunmasında Müzelerin Rolü adlı uzman toplantısında yaşayan mirasın kaydının ya da bir temsilinin müzede gösteri ya da sunum için ara sıra kullanımının turist erişimini düzenleme anlamında bu mirası koruyabileceğine dikkat çekilmiştir (Uzman Toplantısı, 2005). Çek Cumhuriyeti de Periyodik Raporu'nda bu durumu örneklendirmektedir. Raporunda 2010 yılında Temsilî Liste'ye giren baharın gelişini kutlama ritüeli olan Shrovetide kapı kapı gezme alayı ve maskeler mirasının canlandırılması için Vysočina Müzesinin her yıl alaylar düzenlediği belirtilmiştir. Bu alayların ise turistlerin dikkatini bu canlandırmaya çekmesi ve köylerdeki uygulamaların büyük turist girişlerinden kurtularak özgünlüğünü koruması açısından fayda sağladığına değinilmiştir (ICH-10-2016: 22). Böylece mirasın asıl şeklinin olduğu gibi yaşatılması ve korunması için gerekli şartlar oluşturulmaya, mirasın turistler için bir gösteri hâline getirilme ve mirasta turistlerin ilgi ve taleplerine yönelik değişikliklerin yapılma riski engellenmeye çalışılmaktadır. Buna ek olarak mirasın aşırı ticarileştirilmesinden kaçınılarak gerçekten ka-

tılımcı olmak isteyen turistlerin mirasın doğal sürecine katılmalarının sağlanması amaçlanmaktadır. Odak noktasını temsile kaydırarak mirasın aslını koruma olarak yorumlanabilecek bu uygulamaların da katılımcıların mirasın asıl uygulamasını temsil ile karıştırması, temsillerin aşırı ticarileşmesi ve aşırı talep görmesi nedeniyle mirasın aslını değersizleştirilmesi, bağlamından koparılması ya da sürdürülebilirliğini engellemesi gibi risklerinin olduğu unutulmamalıdır. Müzeler bu risklerin önüne geçebilmek için koruma planlarını Uygulama Yönergesi'nde belirtilen uyarıları (2018, Madde: 116 ve 117) göz önünde bulundurarak yapmalı ve etkinliklerini mirasa zarar vermeyecek, sürdürülebilirliğini tehlikeye düşürmeyecek şekilde gerçekleştirmelidir.

Sonuç olarak 2003 Sözleşmesi'nin müzeler açısından en görünür sonuçlarından birinin müze tanımındaki değişiklik olduğu söylenebilir. Somut kültürel mirasla birlikte somut olmayan kültürel mirasın da müze tanımında yer alması, müzelerin koleksiyon ve koruma yaklaşımlarında köklü değişimlerin yaşanmasını sağlamıştır. Müzeler için güç göstergesi olarak görülen koleksiyon kavramı kendisine, maddi boyutun sınırlarını aşarak somut olmayan kültürel mirasla birlikte korunması gereken daha geniş bir bağlam yaratmıştır. Bu bakış açısı da somut olmayan kültürel mirası sergilemekten çok yaşatarak koruma odaklı müzelerin kurulmasının önünü açmıştır. Bu müzelerin işlevlerinin başında ise araştırma, derleme, belgeleme ve arşivleme çalışmaları gelmekte ancak bu çalışmalardan elde edilen bilgiler toplumla paylaştığında ve müzede uygulama modellerine, yeniden canlan-

dırma örneklerine dönüştürüldüğünde anlam kazanmaktadır. Sözleşme'nin müzeler açısından görünür sonuçlarından bir diğeri de toplumla müzenin buluşma potansiyelinin ve katılımın önemine dikkat çekmesidir. Bu açıdan müzeler düzenledikleri etkinlikler, atölye ve eğitim çalışmaları, iş birliği olduğu projeler ile yaşam boyu eğitimi desteklemekte, somut olmayan kültürel mirasın gündelik hayata aktarılmasına ve sürdürülebilirliğine katkı sağlamaktadır. Diğer taraftan ise Sözleşme'de tam olarak açıklanmayan yönlerin müzeler tarafından farklı yorumlanması ile mirasın bağlamından kopuk ya da dondurularak sergilenmesi, müzeifikasyon, aşırı ticarileştirme, özgünlüğünü kaybetmesine neden olma, topluluk katılımını sağlayamama gibi risk alanlarının kullanımına yol açmaktadır. Ayrıca dünyada müze sayılarının ve türlerinin hızla artması müzelerin somut olmayan kültürel miras uygulamalarının takibini zorlaştırmakta ve gelecekte bugün öngörülemeyen başka risk alanlarının doğabilme ihtimalini de ortaya çıkarmaktadır. Somut olmayan kültürel miras ve müze ilişkisinde uygulama çeşitliliğinin zenginliği ve her uygulamanın kendi bağlamında değerli olması doğru ve tek bir uygulama sisteminin olmadığını göstermektedir. Ancak burada müzelere düşen görev, bu risk alanlarına dikkat ederek somut olmayan kültürel mirasın canlı bir şekilde bağlamında ve bir bütün olarak yaşatılması, aktarılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için çalışmalarını planlamalarıdır.

NOTLAR

- 1 Suzhou Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: <https://www.archdaily.com/801024/suzhou->

- intangible-cultural-heritage-museum-vector-architects.
- 2 Ankara Somut Olmayan Kültürel Miras Müzesinin derleme ve katalog çalışmaları ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: *Ankara'nın Somut Olmayan Kültürel Mirası*, (Ed. M. Öcal Oğuz), Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- İlçelere Göre Ankara'nın Somut Olmayan Kültürel Miras Kataloğu, (Ed. M. Öcal Oğuz), Ankara: Ankara Kalkınma Ajansı Yayını, 2018 (http://www.ankaraka.org.tr/tr/ilcelere-gore-ankaranin-somut-olmayan-kulturel-miras-listesi_3970.html).
- 3 Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Halk Bilimi Araştırma ve Uygulama Merkezi (THBMER) ile ilgili ayrıntılı bilgi için bakınız: <http://thbmer.ahbv.edu.tr>.

KAYNAKLAR

- "Adaylık Başvuru Formu (00563)", Portekiz, 2011. <https://ich.unesco.org/en/RL/fadorban-popular-song-of-portugal-00563>, Erişim Tarihi: 13.10.2018.
- "Korumanın İyi Uygulamaları Kaydı (Register of Good Safeguarding Practices)", 2009. [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&type\[\]=00005&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&type[]=00005&multinational=3&display1=inscriptionID#tabs), Erişim Tarihi: 10.10.2018.
- "Museum Definition", ICOM, 2007. <http://icom.museum/the-vision/museum-definition/>, Erişim Tarihi: 13.10.2018.
- "Periyodik Rapor (00787)", Hırvatistan, <https://ich.unesco.org/en/state/croatia-HR?info=periodic-reporting#pr-2012-2012>, Erişim Tarihi: 12.10.2018.
- "Periyodik Rapor (00792)", Vietnam, <https://ich.unesco.org/en/state/vietnam-VN?info=periodic-reporting#pr-2012-2012>, Erişim Tarihi: 12.10.2018.
- "Periyodik Rapor (00809)", Macaristan, <https://ich.unesco.org/en/state/hungary-HU?info=periodic-reporting#pr-2013-2013>, Erişim Tarihi: 12.10.2018.
- "Periyodik Rapor (00925)", İtalya, <https://ich.unesco.org/en/state/italy-IT?info=periodic-reporting#pr-2014-2014>, Erişim Tarihi: 12.10.2018.
- "Periyodik Rapor (01041)", Portekiz, <https://ich.unesco.org/en/state/portugal-PT?info=periodic-reporting#pr-2015-2015>, Erişim Tarihi: 12.10.2018.
- "Periyodik Rapor (ICH-10-2016)", Çek Cumhuriyeti, <https://ich.unesco.org/en/state/czechia-CZ?info=periodic-reporting#pr-2016-2016>, Erişim Tarihi: 13.10.2018.
- "Quai Branly Müzesi Sürdürülebilir Kalkınma Raporu", 2013. http://www.quaibrantly.fr/fileadmin/user_upload/1-Edito/6-Footer/8-Missions-et-fonctionnement/RAPPORT_DD_2014_GB-min.pdf, Erişim Tarihi: 12.10.2018.
- "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi". *Millî Folklor*, Fr. Çev.: M. Öcal Oğuz, İng. Çev.: Yeliz Özay, Göz. Geç.: Pulat Tacar, Yıl: 17, Sayı: 65, 2005: 163-171.
- "Sürdürülebilir Kalkınma Raporu", 2013. (http://www.quaibrantly.fr/fileadmin/user_upload/1-Edito/6-Footer/8-Missions-et-fonctionnement/RAPPORT_DD_2014_GB-min.pdf), Erişim Tarihi: 12.10.2018.
- "Uygulama Yönergesi", 2018. <https://ich.unesco.org/doc/src/ICH-Operational-Directives-7-GA-PDF-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 13.10.2018.
- Dellios, Paulette. "The museification of the village: cultural subversion in the 21st Century" (Köyün Müzeifikasyonu: 21. Yüzyılda Kültürel Bozulma), *The Culture Mandala: Bulletin of the Centre for East-West Cultural and Economic Studies*, 5(1), 2012, s. 1-16. <https://epublications.bond.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1082&context=cm>, Erişim Tarihi: 13.09.2018.
- <https://ich.unesco.org/en/partners-00438>, Erişim Tarihi: 13.10.2018.
- Oğuz, M. Öcal. "Terim Olarak Somut Olmayan Kültürel Miras". *Millî Folklor*, Yıl: 25, Sayı: 100, 2013, s.: 5-13.
- Ölçer Özünel, Evrim. "Somut Olmayan Kültürel Mirasın Karanlık Yüzleri: Turistifikasyon, Bağlamından Koparma, Millileştirme, Müzeifikasyon, Otantifikasyon ve Aşırı Ticarileştirme", *Kültürel Mirasın Korunması Uluslararası Bursa Sempozyumu*, Bursa, 2017, s. 349-366.
- _____ "Camekândan Canlı Performansa Somut Olmayan Kültürel Miras ve Müzeler". *Somut Olmayan Kültürel Mirasın Geleceği Türkiye Deneyimi*. Ankara: Unesco Türkiye Milli Komisyonu Yayınları, 2017, s.65-72.
- Seidel, Stefan, Kenneth Hudson. *Müze Eğitimi ve Kültürel Kimlik Uluslararası İki Çalışma Raporu*. Çev.: Bahri Ata, Yay. Haz.: Bekir Onur. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 1999.
- Schubert, Karsten. *Küratörün Yumurtası*. Çev.: Rana Smith. İstanbul: İstanbul Sanat Vakfı Yayınları, 2004.
- "Uzman Toplantısı", 2004. <https://ich.unesco.org/doc/src/00085-EN.pdf>, Erişim Tarihi: 13.10.2018.